

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાન, ઉદ્દેશ્યો, અમલીકરણ, અસર.

Dr. Vaishali Baldevbhai Patel
Sheth T.C. Kapadiya Arts and Commerce College, Bodeli.

પ્રસ્તાવના:-

મારું ભારત શ્રેષ્ઠ છે, ભારતને વિશ્વગુરુ પણ કહેવામાં આવે છે. આપણો દેશ વિશ્વમાં પોતાની આગવી ઓળખ જાળવી રહ્યો છે, જેના કારણે દરેક વ્યક્તિ ભારતને જાણે છે. આપણા ભારતના અન્ય રાજ્યોની સંસ્કૃતિ અને વારસાને લોકપ્રિય બનાવવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે સરકાર દ્વારા એક નવી પહેલ કરવામાં આવી છે. ભારત એક શ્રેષ્ઠ ભારત, થીમનો ઉદ્દેશ પ્રચલિત સંસ્કૃતિ દ્વારા લોકોમાં એકતાની ભાવના પેદા કરવાનો છે અને લોકોને દેશને મજબૂત આર્થિક સ્વરૂપ આપવા માટે પ્રેરિત કરવાનો છે જેથી આપણો દેશ ફરી એક વખત સધ્ધર બની શકે.

ભારત દેશ સમગ્ર વિશ્વમાં શાંતિ અને એકતા માટે જાણીતો છે. પરંતુ ક્યાંક આપણે પોતાને એમ કહેતા રોકી શકતા નથી કે લોકોને એક થવાની જરૂર છે. દેશની સામાજિક સ્થિતિને મજબૂત કરવા માટે આ પહેલ હંમેશા ઉપયોગી સાબિત થશે.

દેશને એક કરનાર સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની 140મી જન્મજયંતિ નિમિત્તે દેશના વડાપ્રધાને એક નવી પહેલ કરી છે. આ પહેલ એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત છે. આપણે એમ પણ માનીએ છીએ કે આપણો દેશ ભારત મહાન વિચારો ધરાવતો દેશ છે, ભારતને વિશ્વગુરુ પણ કહેવામાં આવે છે. આ જ કારણ છે કે ભારતીય સંસ્કૃતિ આપણા દેશ અને વિદેશમાં જાણીતી છે. આ યોજના દેશમાં લાગુ કરવામાં આવી છે. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના જીવનની પ્રેરણા અને દેશ માટે તેમના યોગદાનના આધારે આ પહેલ અમલમાં મૂકવામાં આવી છે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય દેશના વિવિધ ભાગોમાં દેશના વારસાને પ્રોત્સાહન આપવા અને તેનું જતન કરવાનો છે.

દેશની સ્થાનિક સંસ્કૃતિ, વારસો અને વારસાને દેશના અન્ય ભાગોમાં લોકપ્રિય બનાવવા. આ પહેલ રાજ્યને અન્ય રાજ્યો સાથે સામાજિક રીતે જોડાવેલ રાખશે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય દેશમાં પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવાનો અને અન્ય દેશોને તેમની સંસ્કૃતિ તરફ આકર્ષવાનો છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત:-

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત ("એક ભારત, શ્રેષ્ઠ ભારત" તરીકે અનુવાદિત) એ ભારત સરકાર દ્વારા શરૂ કરાયેલ એક સંરચિત યોજના છે, જેનો સૌપ્રથમ પ્રસ્તાવ વડા પ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા ૩૧ ઓક્ટોબર ૨૦૧૫ ના રોજ રાષ્ટ્રીય એકતા દિવસ (રાષ્ટ્રીય એકતા દિવસ) પર , સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની યાદમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ કાર્યક્રમ હેઠળ, બધા ૩૬ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને એક વર્ષ સુધી ચાલતા જોડાણ ચક્ર માટે જોડી બનાવવામાં આવે છે, જે દરમિયાન જોડી બનાવેલા પ્રદેશો સંસ્કૃતિ, ભાષા, સાહિત્ય, ભોજન, તહેવારો, પર્યટન, રમતગમત અને વધુ જેવા અનેક ક્ષેત્રોમાં સહયોગ કરે છે. શિક્ષણ મંત્રાલય, સંસ્કૃતિ, પર્યટન, યુવા બાબતો, રમતગમત, ગૃહ બાબતો અને રેલ્વે જેવા અન્ય કેન્દ્રીય મંત્રાલયો સાથે મળીને પ્રવૃત્તિઓનું સંકલન કરે છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનના ઉદ્દેશ્યો:-

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનના મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો અને મહત્વાકાંક્ષા નીચે મુજબ છે:

- (1) રાષ્ટ્રીય એકતા:- સાંસ્કૃતિક અને ભાષાકીય આદાનપ્રદાન દ્વારા વિવિધ રાજ્યોના નાગરિકોને જોડીને સહિયારી ઓળખની ભાવનાને પ્રોત્સાહન આપો.
- (2) સાંસ્કૃતિક આદાન-પ્રદાન:- એકબીજાની પરંપરાઓ, કલા, તહેવારો અને ભોજનની કદર કરવા માટે લોકો-થી-લોકોના સંપર્કને સરળ બનાવો.
- (3) પ્રવાસન પ્રોત્સાહન:- જોડી રાજ્યોના પ્રવાસન વારસાનું પ્રદર્શન કરીને પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપો.
- (4) શૈક્ષણિક જોડાણો:- શાળાઓ અને કોલેજોમાં, વિદ્યાર્થીઓ આંતર-રાજ્ય આદાનપ્રદાનમાં ભાગ લે છે, દ્વિભાષી શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપે છે અને શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓ શેર કરે છે.
- (5) ટકાઉ જોડાણ:- સરકાર અને સમુદાયની ભાગીદારીનો લાભ લઈને, પ્રદેશો વચ્ચે લાંબા ગાળાના સંબંધો જાળવી રાખો.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત સંબંધિત કેટલીક હકીકતો:-

- આ યોજનાનો એક ઉદ્દેશ્ય એ છે કે લોકો એકબીજાના રાજ્યની સંસ્કૃતિ અને પરંપરાને જાણી શકે જેથી તેઓ દેશની વિવિધ સંસ્કૃતિઓને સમજી શકે.
- આપણા દેશની ઓળખ “અખંડિતતામાં એકતા” છે. આ મુખ્ય ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને આ પહેલ કરવામાં આવી છે. દેશની સરકાર દ્વારા સમગ્ર દેશમાં સૌહાર્દ અને એકતા મજબૂત કરવી જેથી લોકો એકબીજાની સંસ્કૃતિ, કલા અને રાજ્યની એકતાને સમજી શકે.
- આ એક પ્રયાસ છે, જેથી સમગ્ર દેશ એકબીજા સાથે જોડાયેલો રહે.

કોઈપણ રાષ્ટ્ર માટે સૌથી મહત્વની વસ્તુ તેની ઓળખ અને તેની સમૃદ્ધિ છે. આપણો દેશ ભારત પણ એકજૂટ છે અને વિશ્વમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે. આપણા દેશમાં વિવિધ ધર્મ અને સમુદાયના લોકો વસે છે, તેમ છતાં આપણા દેશના લોકોમાં એકબીજા પ્રત્યે એકતા અને આદરની ભાવના છે. દેશને એક કરનાર સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની જન્મજયંતિ પર આ પહેલ લાગુ કરવામાં આવી છે. આ પહેલનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય દેશમાં લોકોની એકતા જાળવી રાખવાનો અને દેશના વિવિધ રાજ્યોની સંસ્કૃતિ અને વારસાને વિશેષ ઓળખ આપવાનો છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાન પ્રક્રિયા:-

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને ચોક્કસ સંયોજનોમાં જોડે છે, દરેક જોડીમાં સાંસ્કૃતિક અને ભૌગોલિક વિવિધતા સુનિશ્ચિત કરે છે. કેટલાક નોંધપાત્ર જોડીમાં શામેલ છે:

જમ્મુ-કાશ્મીર અને લદ્દાખ તમિલનાડુ સાથે જોડાયા

આંધ્રપ્રદેશ પંજાબ સાથે

કેરળ સાથે હિમાચલ પ્રદેશ

મહારાષ્ટ્ર ઓડિશા સાથે, ગોવા ઝારખંડ સાથે અને દિલ્હી સિક્કિમ સાથે

આ જોડી બદલાય છે અને વિકસિત થાય છે, અને જોડીવાળા પ્રદેશો દ્વારા વર્ષભરના જોડાણ માટે સંયુક્ત રીતે પ્રવૃત્તિ કેલેન્ડર તૈયાર કરવામાં આવે છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનના ઘટકો:-

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાન હેઠળ, ક્રિયાપ્રતિક્રિયાના નીચેના મુખ્ય ક્ષેત્રોને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે.

(1)સાંસ્કૃતિક આદાન-પ્રદાન: જોડી રાજ્યોના તહેવારો, સાંસ્કૃતિક પ્રદર્શન, નૃત્ય, સંગીત અને કલાના સંયુક્ત ઉજવણી.

(2)શૈક્ષણિક વિનિમય: શાળાઓ અને કોલેજો કલા-સંકલિત પ્રોજેક્ટ્સ, આંતર-રાજ્ય વિદ્યાર્થીઓની મુલાકાતો અને ભાષા-શિક્ષણ પ્રવૃત્તિઓ અપનાવે છે. શાળા સ્તરે (૨૦૨૨) ૨.૫ કરોડથી વધુ વિદ્યાર્થીઓએ EBSB પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લીધો છે અને CBSE, KVS, NVS અને અન્ય શાળાઓમાં ૩.૮ લાખ EBSB કલબની રચના કરવામાં આવી છે.

(3)રમતગમતનુંઆદાનપ્રદાન:- મૈત્રીપૂર્ણ સ્પર્ધાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જોડીવાળા રાજ્યો વચ્ચે રોલ બોલ, હેન્ડબોલ વગેરે જેવી રમતગમતની ઘટનાઓનું આયોજન.

(4)પ્રવાસન અને ભોજન:- આંતર-રાજ્ય મુસાફરી અને સ્થાનિક ભોજનનું પ્રદર્શન દ્વારા પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન.

(5)સાહિત્યિક અને ભાષાકીય આદાન-પ્રદાન:- પરસ્પર પ્રશંસાને વધુ ગાઢ બનાવવા માટે સાહિત્યિક સ્પર્ધાઓ, ભાષા કાર્યશાળાઓ અને પુસ્તક અનુવાદ.

(6)શાસન અને શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓની વહેંચણી:- જોડીવાળા રાજ્યો શાસન મોડેલો, વિકાસ વ્યૂહરચનાઓ અને વહીવટી નવીનતાઓનું આદાનપ્રદાન કરે છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનનો અમલ:-

શાળાઓમાં એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાન માટે સુધારેલી માર્ગદર્શિકા (ઓગસ્ટ 2025) એક માળખાગત, માપી શકાય તેવા અમલીકરણ પર ભાર મૂકે છે.

(1)દેખરેખ: જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારીઓ માસિક પ્રવૃત્તિઓનો ડેટા એકત્રિત કરવા અને EBSB પોર્ટલ પર અહેવાલો અપલોડ કરવા માટે નોડલ અધિકારીઓ તરીકે કાર્ય કરે છે.

(2)રિપોર્ટિંગ: શાળાઓ ફોટા, ટૂંકા વિડીયો અને ઘટનાઓના અહેવાલો એકત્રિત કરે છે અને તેને અપલોડ કરે છે.

(3)કેન્દ્રીયદેખરેખ:શાળા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા વિભાગ અને કેન્દ્રીય મંત્રાલયો વાર્ષિક ધોરણે જોડી-રાજ્ય પ્રવૃત્તિઓની સમીક્ષા કરે છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનની અસર

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનની શરૂઆતથી, તેણે અનેક અસરો અને પરિણામો દર્શાવ્યા છે જેમ કે:

આંતર-રાજ્ય જોડાણ માટે તમામ 36 રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને જોડી દેવામાં આવ્યા છે.

2022 માં, લગભગ 2.5 કરોડ વિદ્યાર્થીઓએ શાળા-સ્તરની EBSB પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લીધો હતો.

CBSE, KVS, NVS અને અન્ય શાળાઓમાં 3.8 લાખ EBSB ક્લબ બનાવવામાં આવ્યા છે.

સેન્ટર ફોર કલ્ચરલ રિસોર્સિસ એન્ડ ટ્રેનિંગ (CCRT) NEP-2020 સાથે સુસંગત, શિક્ષકો અને સાંસ્કૃતિક રાજદૂતોને તાલીમ આપવા માટે EBSB હેઠળ ઓરિએન્ટેશન કોર્સનું આયોજન કરે છે.

યુવા જોડાણ: 2025 માં, ત્રિપુરામાં રાષ્ટ્રીય એકીકરણ શિબિર EBSB થીમ હેઠળ યોજવામાં આવી હતી, જે યુવા સ્કાઉટ્સ અને ગાઇડ્સમાં નેતૃત્વ, સાંસ્કૃતિક આદાનપ્રદાન અને સામાજિક સંવાદિતાને પ્રોત્સાહન આપે છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાનની સિદ્ધિઓ:-

અમલીકરણ પછી EBSB અભિયાને ઘણી સિદ્ધિઓ દર્શાવી છે:

(1)રાષ્ટ્રીય એકતાને મજબૂત બનાવવી: ખૂબ જ અલગ ભાષાઓ અને સંસ્કૃતિઓવાળા પ્રદેશોને જોડીને, EBSB સહાનુભૂતિ, સમજણ અને આદરને પ્રોત્સાહન આપે છે.

(2) શૈક્ષણિક સંવર્ધન: પીઅર લર્નિંગ અને શેર કરેલ સાંસ્કૃતિક પ્રોજેક્ટ્સ દ્વારા, વિદ્યાર્થીઓ ભારતની વિવિધતાને સમજે છે અને સમગ્ર ભારતીય ઓળખનું નિર્માણ કરે છે.

(3) યુવા નેતૃત્વ: રમતગમત અને સાંસ્કૃતિક આદાનપ્રદાન યુવાનોને રાષ્ટ્રીય એકતાના રાજદૂત તરીકે સશક્ત બનાવે છે.

(4) ભાષાકીય સંરક્ષણ: વિનિમય કાર્યક્રમો પ્રાદેશિક ભાષાઓની પ્રશંસાને પ્રોત્સાહન આપે છે, જે ભાષાકીય વારસાને જાળવવામાં મદદ કરે છે.

(5) સાંસ્કૃતિક પર્યટન: રાજ્યોને સાંસ્કૃતિક સંબંધોના આધારે તેમના પ્રવાસન સર્કિટને પ્રોત્સાહન આપવા પ્રોત્સાહિત કરે છે, જેનાથી અર્થતંત્ર અને પર્યટનને વેગ મળે છે.

(6) સંસ્થાકીયકરણ: EBSB શિક્ષણ પ્રણાલી (સ્કૂલ ક્લબ, રિપોર્ટિંગ સિસ્ટમ) માં જડિત છે જે ટકાઉપણું સુનિશ્ચિત કરે છે.

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાન પડકારો

અનેક પ્રગતિ અને પ્રગતિ છતાં, એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારત અભિયાન અનેક ટીકાઓ અને પડકારોનો સામનો કરે છે:

(1) ટકાઉ સગાઈ: વર્ષમાં એક વાર જોડાવવાથી ઊંડા, ટકાઉ સંબંધો ન બની શકે; સાંસ્કૃતિક આદાન-પ્રદાનનું જોખમ રહેલું છે.

(2) અસમાન ભાગીદારી: બધા રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં, ખાસ કરીને દૂરના અથવા ઓછા સંસાધન ધરાવતા વિસ્તારોમાં, સામેલ થવાની ક્ષમતા અથવા ઉત્સાહ સમાન ન પણ હોય.

(3) અસરનું માપન: જ્યારે પ્રવૃત્તિના આંકડા ટ્રેક કરવામાં આવે છે, ત્યારે સાચા વલણ પરિવર્તન (એકતા, સમજણ) માપવાનું મુશ્કેલ છે.

(4) ડિજિટલ વિભાજન: રિપોર્ટ્સ, ફોટા અને ડેટા અપલોડ કરવા માટે ડિજિટલ એક્સેસની જરૂર પડે છે; દૂરસ્થ શાળાઓ ભાગીદારીમાં પાછળ રહી શકે છે.

(5)ઓવરલેપિંગ કાર્યક્રમો: ઘણા સરકારી કાર્યક્રમો સાથે, EBSB ની ઓળખ ક્યારેક અન્ય એકીકરણ યોજનાઓ સાથે ઓવરલેપ થાય છે, જેનાથી ધ્યાન ઓછું થાય છે.

નિષ્કર્ષ:-

એક ભારત શ્રેષ્ઠ ભારતનો હેતુ આ પહેલ દ્વારા લોકોમાં એકતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. આ સાથે અન્ય રાજ્યોની સંસ્કૃતિ અને વારસાને દેશમાં લોકપ્રિય બનાવવાની છે. આ પહેલનો ઉદ્દેશ્ય દેશના અન્ય રાજ્યોની સંસ્કૃતિ, લોકગીતો, સંગીત અને તહેવારોને અન્ય રાજ્યોમાં લોકપ્રિય બનાવવાનો છે.

સંદર્ભ સૂચિ:-

1. **Ministry of Education, Government of India.** *Ek Bharat Shreshtha Bharat Programme Guidelines (2022).*
2. **Press Information Bureau (PIB), Government of India.** Official releases and updates on *Ek Bharat Shreshtha Bharat* initiatives.
3. **NITI Aayog Reports.** Documentation on cultural exchange and national integration programmes.
4. **University Grants Commission (UGC).** Circulars and reports on implementation of EBSB in higher education institutions.
5. **Samagra Shiksha Abhiyan Reports.** State-level implementation details of *Ek Bharat Shreshtha Bharat*.